

Türkiye ve dünyada sağlık insan gücü sayısal durumu

Dr. Mustafa Kosdak

1974 yılında Afyonkarahisar'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladıktan sonra Ege Üniversitesi Tıp Fakültesinden 1998 yılında mezun oldu. 1998-1999 yıllarında Konya Doğanhisar Merkez Sağlık Ocağında, 2000-2006 yılları arasında İzmir Foça Sağlık Grup Başkanlığında çalıştı. 2006 yılında göreve başladığı Hıfzıssıhha Mektebi Müdür Yardımcılığı görevini 2011 yılına kadar yürüttü. Bu dönem içinde Bakanlığın sağlık istatistik yıllıklarının yayımlanması, sağlık insan gücü planlama çalışmalarının yürütülmesi, sağlık personeli ve hasta memnuniyet araştırmalarının yürütülmesi başta olmak üzere pek çok konuda çalışma fırsatı buldu. 2012-2015 yılları arasında Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğünde tabip kadrosunda çalışan Kosdak, hâlen aynı genel müdürlükte Sağlık İnsan Gücü Planlama Dairesi Başkanı olarak görev yapmaktadır.

Sağlık hizmetlerinin etkili, verimli ve sistematik bir şekilde sürdürülebilmesi için gereksinim duyduğumuz en önemli öge sağlık insan gücüdür. Değişen ve gelişen dünyada sağlık alanında bilim ve teknoloji açısından yaşanan gelişmelere rağmen sağlık insan gücü önemini korumaya devam etmektedir. Sağlık insan gücünün varlığı o kadar önemlidir ki, sağlık sistemi içerisinde diğer faktörlerin olmadığı düşünülse bile sağlık sistemi varlığını devam ettirebilirken; sağlık insan gücünün olmadığı bir sağlık sisteminden bahsetmek mümkün değildir.

Sağlık hizmetlerine ulaşılabilirlik ve sunulan hizmet kalitesinin artırılması

noktasında önem taşıyan sağlık insan gücü planlaması; doğru sayıda sağlık çalışanının, doğru beceri, motivasyon, tutum ve davranışlara sahip bir şekilde doğru yer ve doğru zamanda istihdam edilmesi şeklinde ifade edilebilir. Sağlık insan gücü planlamasının en temel amacı; gelecekte oluşacak insan gücü arzı ile ihtiyacı dengede tutmaya çalışmaktır. Ülkemizin ihtiyaçları doğrultusunda yeterli nicelik ve nitelikte uygun donanıma sahip sağlık insan gücünün yetiştirilmesi sırasında arz fazlalığının oluşmaması da sağlanmalıdır.

Yapılan planlama çalışmaları ve gerekli düzenlemelerle birlikte son yıllarda sağlık insan gücü sayımızda yaşanan artış hızlanmıştır. Bu artışın mevcut ivmeyle devam etmesi hâlinde

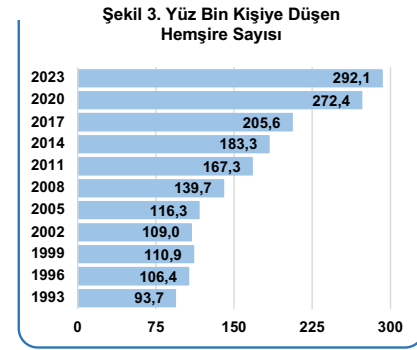
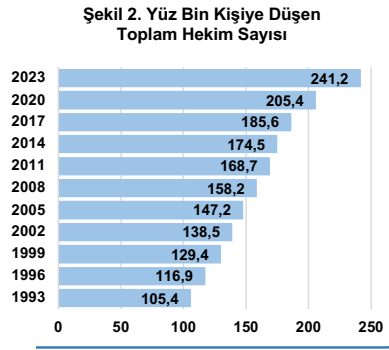
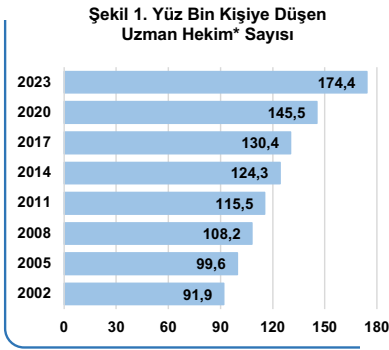
Türkiye'nin ilerleyen yıllarda uluslararası düzeyde daha iyi konuma gelmesi beklenmektedir. Sağlık insan gücü sayısının yeterli ve mevcut insan gücünün ülke genelinde dağılımının dengeli olması ülkelerin sağlık durumunu etkileyen en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Yıllar içerisinde bu kapsamda yapılan düzenleme ve planlama çalışmalarıyla insan gücünde yaşanan niceliksel artışla birlikte bu insan gücünün ülke içerisinde daha dengeli bir şekilde dağılması sağlanmıştır.

Sağlık hizmetlerinin etkili ve verimli bir şekilde sürdürülmesinde sağlık insan kaynağının temini son derece önemli bir konudur. Türkiye'de sağlık alanında toplam çalışan sayısı son 10 yıl içerisinde 2 kat artarak, 1 Aralık 2023 tarihinde yaklaşık 1.420.000'e ulaşmıştır (1). Sağlık alanında çalışan kişilerin (1.423.810); yüzde 60,9'unu (867.570) toplam sağlık hizmetleri sınıfı (SHS) çalışanları, yüzde 17,5'ini (249.091) hemşireler, yüzde 14,4'ünü (205.680) hekimler, yüzde 4,2'sini (59.887) ebeler, yüzde 3,2'sini (45.196) diş hekimleri ve yüzde 2,9'unu (40.886) ise eczacılar oluşturmaktadır [Tablo 1 (1)]. Toplam hekimlerin (205.680); yüzde 50,4'ü uzman hekim, yüzde 27,7'si pratisyen hekim ve yüzde 21,9'u ise uzmanlık öğrencisi hekimlerden oluşmaktadır (1).

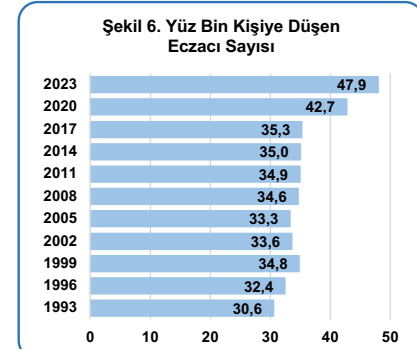
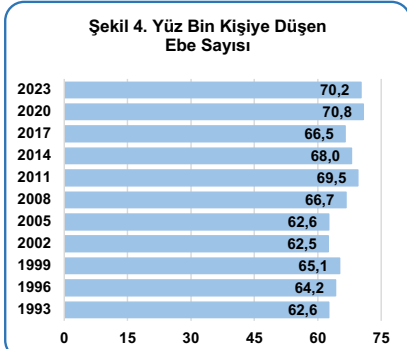
Tablo 1. Temel Meslek Gruplarında Sektörlere Göre Sağlık Çalışanı Sayıları

Temel Meslek Grupları	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	Toplam
Hekim	126.029	42.835	36.816	205.680
Hemşire	177.881	37.263	33.947	249.091
Ebe	56.332	1.009	2.546	59.887
Diş Hekimi	12.774	5.889	26.533	45.196
Eczacı	5.108	754	35.024	40.886
Toplam SHS Çalışanı	567.065	112.035	188.470	867.570
Toplam Çalışan	855.955	183.060	384.795	1.423.810

(Tablo 1: Veriler 1 Aralık 2023 yılına aittir.)

*Uzman hekim sayısına asistanlar da dâhil edilmiştir.

Türkiye'de yıllar içerisinde hekim sayısı nüfusun büyüklüğünden daha hızlı artış göstermiştir. Böylelikle Türkiye'de yüz bin kişiye düşen uzman hekim sayısı 2002'de 91,9 iken 2023'te 174,4'e, toplam hekim sayısı ise 1993'te 105,4 iken 2023'te 241,2'ye yükselmiştir. Hekim sayılarında yıllar içerisinde gözlenen artışın süreklilik arz eden bir artış olduğu dikkat çekmektedir [Şekil 1 (2), Şekil 2 (3)].

Türkiye'de 1993 yılında yüz bin kişiye düşen hemşire sayısı 93,7, yüz bin kişiye düşen ebe sayısı ise 62,6 iken

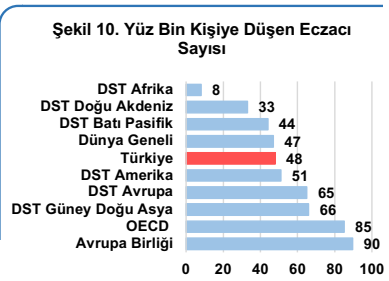
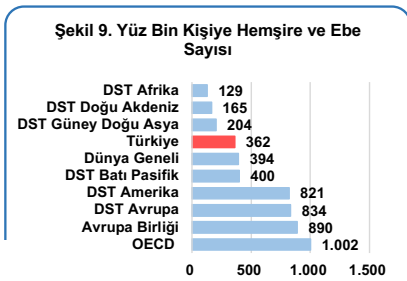
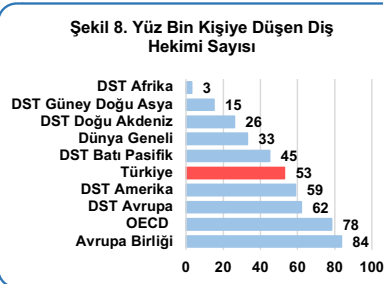
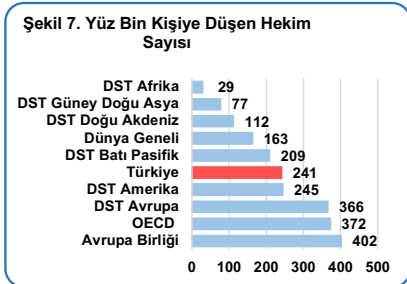
2023 yılında hemşire sayısı 292,1'e ebe sayısı ise 70,2'ye yükselmiştir [Şekil 3 (3), Şekil 4 (3)]. 1993 yılında Türkiye'de yüz bin kişiye düşen diş hekimi ve eczacı sayısı sırasıyla; 19,1 ve 30,6 iken bu sayılar 2023 yılında 53'e ve 47,9'a yükselmiştir [Şekil 5 (3), Şekil 6 (3)].

Yüz bin kişiye düşen toplam hekim ve diş hekimi sayısı açısından ülkemiz dünya geneline göre daha iyi durumda olmakla birlikte, Avrupa Birliği (AB), Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Dünya Sağlık Teşkilatı (DST)

Avrupa Bölgesi ve DST Amerika Bölgesinde bulunan ülkelerin ortalamalarından daha düşük seviyededir [Şekil 7 (4), Şekil 8 (4)]. Hemşire ve ebe ile eczacı sayısında ise Türkiye ortalaması dünya ortalamasına yakın bir seviyededir [Şekil 9 (4), Şekil 10 (4)].

Türkiye'de yüz bin kişiye düşen hekim sayısı OECD ortalamasına göre hâlen düşük olmakla birlikte hekim sayısındaki artış hızı OECD ülkelerine göre çok daha yüksektir. Yüz bin kişiye düşen hekim sayısı OECD ülkelerinde 2012 yılından 2021 yılına kadar yüzde 17 artarken, Türkiye'de 2012 yılından günümüze kadar yaklaşık yüzde 40 artmıştır (5). Daha sonra da göreceğimiz üzere bu belirgin artış hızlanarak devam edeceğinden Türkiye ile OECD ortalaması arasındaki farkın hızlı bir şekilde kapanması beklenmektedir.

Türkiye'de sağlık hizmetleri sınıfı çalışanlarının yaklaşık yüzde 64'ünü kadınlar, yüzde 36'sını ise erkekler oluşturmaktadır. SHS toplamının büyük bir kısmının kadınlardan oluşması, hemşirelerin niceliksel olarak fazla olması ve hemşirelik meslek seçiminin ağırlıklı olarak kadınlar (%80,6) tarafından tercih edilmesinden kaynaklanmaktadır. Hekimlerin yüzde 43,2'sini, diş hekimlerinin yüzde 51,7'sini ve eczacıların da yüzde 58,7'sini kadınlar oluşturmaktadır [Tablo 2 (6)].

(Şekil 7,8,9 ve 10: Türkiye verisi 1 Aralık 2023 yılına ait olup diğer veriler 2021 yılı ya da en yakın yıla ait verilerdir.)

SHS çalışanlarının yaş gruplarına göre dağılımları incelendiğinde, en fazla çalışanın 35 yaş altı grupta olduğu görülmektedir. Toplam SHS çalışanlarının yüzde 53,8'i, diş hekimlerinin yüzde 50,7'si, eczacıların yüzde 53,6'sı ve hemşirelerin yüzde 60,7'si 35 yaş altı grupta yer almaktadır. Sağlık alanında çalışanların yoğun olarak bulunduğu bir sonraki yaş grubu ise 35-44 yaş grubudur [Şekil 11 (6)].

Türkiye'deki hekimlerin; yüzde 21,5'i 35 yaş altı kadın ve yüzde 20,5'i 35 yaş altı erkek olmak üzere toplamda yüzde 42'si 35 yaşın altındadır. Bu oran için OECD ülkeleri ortalaması ise toplamda yüzde 23,2'dir. Bu da Türkiye'deki hekimlerin OECD ortalamasına göre daha genç yaşta olduğuna işaret etmektedir [Şekil 12 (7)]. Tıp fakültelerindeki kontenjan artışı ve buna bağlı mezun sayılarında yaşanacak artışlarla birlikte önümüzdeki yıllarda hekimler içerisindeki genç yaş grubunun daha da artacağı beklenmektedir.

Uluslararası boyutta hemşire hekim oranını açısından OECD ülkeleri ortalaması 2,5 olup bu oran Türkiye'de 1,2'dir (8). Türkiye'de hemşire hekim oranı yıllara ve sektörlere göre son yıllarda gelişim

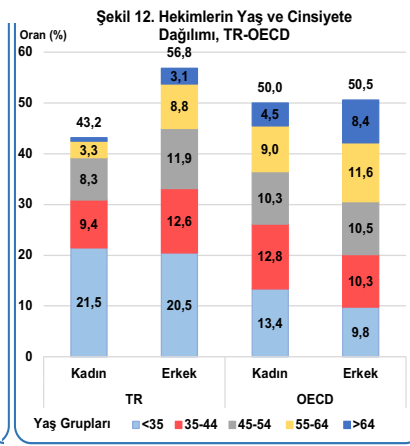
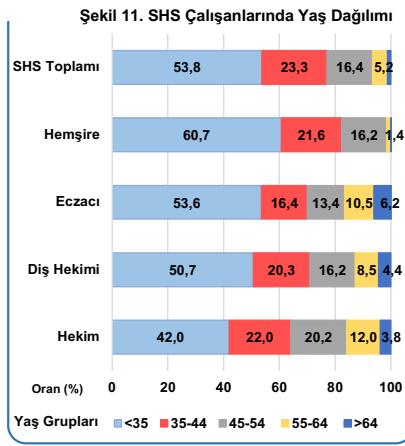

göstermiştir. 2002 yılından 2023 yılına kadar olan süreçte hemşire hekim oranı; Sağlık Bakanlığında 0,9'dan 1,4'e, üniversitede 0,4'ten 0,9'a, özelde 0,6'dan 0,9'a ve toplamda ise 0,8'den 1,2'ye yükselmiştir (9). Bu konuda son yıllarda gelişim sağlanmış olsa da özellikle özel sektör ve üniversiteler için hemşire hekim oranının düşük olduğu görülmektedir. Tıp fakültelerinden mezun sayılarının giderek artması ve bunların tamamının istihdam edilmesiyle birlikte hem hemşire sayımızın daha fazla artırılabilmesi hem de hemşire hekim oranının beceri birleşimi açısından

olumsuz etkilenmemesi adına hemşire istihdamının da artırılması gerekli olacak gibi görünmektedir.

Türkiye'de sağlık insan gücünün sayısal olarak artırılabilmesi adına sağlık meslek mensubu yetiştiren okullara alınan öğrenci ve dolayısıyla mezun sayılarında son yıllarda önemli bir artış görülmüştür. 2010 yılı ve 2022 yılında mezun sayıları sırasıyla; tıp fakültesinde 5.074'ten 14.506'ya, diş hekimliğinde 950'den 4.607'ye, hemşirelikte 4.007'den 14.864'e, eczacılıkta 815'ten 2.707'ye ve ebellekte ise 1.262'den 3.170'e yükselmiştir (10). Türkiye'de yüz bin kişiye düşen tıp fakültesi mezun sayısı OECD ortalamasından 1,22 kat, diş hekimliği fakültesi mezun sayısı ise 1,98 kat fazladır. Yüz bin kişiye düşen hemşirelik ve eczacılık mezunlarında ise Türkiye, OECD ortalamasının altında yer almaktadır [Şekil 13 (10)].

Türkiye'de yüz bin kişiye düşen hekim sayısı henüz arzu ettiğimiz düzeyde olmamakla birlikte hekim başına düşen yıllık müracaat sayısı da OECD ortalamasının 2,8 katıdır. Hekim başına düşen yıllık müracaat sayısı Türkiye'de 4.367 iken OECD ortalaması ise 1.562'dir (11).

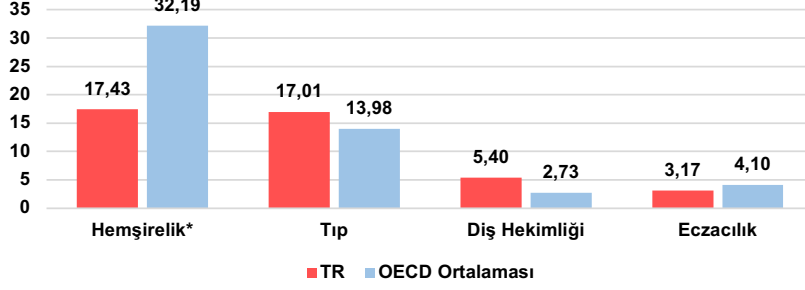
Tablo 2. Türkiye'de Sağlık Hizmetleri Sınıfı Çalışanlarının Yaş ve Cinsiyete Dağılımı

	KADIN					TOPLAM	ERKEK					TOPLAM
	<35	35-44	45-54	55-64	>64		<35	35-44	45-54	55-64	>64	
Hekim	21,5	9,4	8,3	3,3	0,7	43,2	20,5	12,6	11,9	8,8	3,1	56,8
Diş Hekimi	29,4	10,4	7,9	3,3	0,7	51,7	21,3	9,9	8,3	5,1	3,7	48,3
Eczacı	25,2	11,1	10,0	6,5	5,9	58,7	28,4	5,3	3,4	4,0	0,3	41,3
Hemşire	46,3	18,2	14,7	1,4	0,1	80,6	14,4	3,4	1,5	0,0	0,0	19,4
SHS Toplamı	36,3	15,4	10,2	2,0	0,3	64,2	17,5	7,9	6,3	3,2	1,0	35,8

(Tablo 2 ve Şekil 11: Veriler 1 Aralık 2023 yılına aittir.)

(Şekil 12: Türkiye verisi 1 Aralık 2023 yılına ait olup OECD ortalamasına ilişkin ülke verileri 2021 ya da en yakın yıla ait verilerdir. OECD ülke verilerinin değerlendirilmesi aşamasında 2021 yılı ya da en yakın yıl yaklaşımından ve yuvarlamadan dolayı kadın ile erkek OECD ortalaması toplamda 100'ü vermemektedir.)

Şekil 13. Türkiye ve OECD Ülkelerinde Yüz Bin Kişiye Düşen Mezun Sayısı

*Hemşirelik bölümü mezun sayıları; örgün öğretim ve ikinci öğretim toplamına aittir. (Şekil 13: Türkiye mezun verisi 2022 yılına ait olup OECD ortalamasına ilişkin ülke verileri 2021 yılı ya da en yakın yıla ait verilerdir.)

Bu durum kısmen hekim sayımızın henüz arzu ettiğimiz seviyede olmamasına bağlanabilir de Türkiye'de sağlık hizmetlerine erişimin son yıllarda önemli düzeyde artması ile yakından ilişkilidir. Kişi başı hekime müracaat sayısı OECD ülkelerinde 5,8 iken Türkiye'de 10'dur (OECD ülkelerinde hekim başına düşen yıllık müracaat sayısı, kişi başı hekime müracaat sayısı ve bin kişiye düşen hekim sayısı verilerinden hesaplanmış olup; Türkiye verisi 2022 yılına ait olup OECD ortalamasına ilişkin ülke verileri 2021 yılı ya da en yakın yıla ait verilerdir.) (11).

Türkiye'de sağlık insan gücünün sayısal durumunun kısaca incelendiği ve dünya verileriyle karşılaştırıldığı bu çalışmada; sağlık insan gücü sayımızın OECD ortalamasıyla kıyaslandığında henüz arzu ettiğimiz seviyede olmadığı bununla birlikte son yıllarda gerek mezun sayılarının gerekse buna paralel olarak istihdamın artırılması neticesinde büyük bir gelişim gösterdiği gözlenmektedir. Önümüzdeki yıllarda mezun sayılarının daha da artması ile birlikte OECD ülkeleri ile Türkiye arasındaki fark giderek daha hızlı kapanacaktır. İnsan kaynağı sayımızın giderek artması sağlıkta hizmete erişimi kolaylaştırmış olup kişi başı hekime müracaat sayısı da artmıştır. Bu durumun hizmete erişimin kolaylaştırılması yanında sağlık okur yazarlığı açısından da dikkate alınması önemlidir. Türkiye'de hemşire hekim oranının henüz istenilen seviyede olmaması hemşire istihdamının daha da artırılması gerektiğine işaret etmektedir. Son olarak sağlık insan gücümüzün OECD ortalamasına göre çok daha genç olması ve ülkemizde verilen kaliteli eğitim sağlık insan gücümüzün uluslararası hareketliliğini iyi yönetmemiz gerektiğine işaret etmektedir.

Sağlık alanında sunulan hizmetlerin kalitesini ve ulaşılabilirlik seviyesini arttırmak için yapılan düzenleyici ve geliştirici çalışmalar ile birlikte sağlık insan gücü planlama çalışmaları sadece Türkiye'nin değil, tüm dünyanın gündeminde olan ve olmaya da devam edecek ehemmiyetteki konular arasındadır.

Kaynaklar

- 1) 2013 Yılı Verisi: T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2014. <https://www.saglik.gov.tr/TR,84930/saglik-istatistikleri-yilliklari.html> (Erişim Tarihi: 02.01.2024).
- 2023 Verisi: T.C. Sağlık Bakanlığı, 1 Aralık 2023 Entegre Kurumsal İşlem Platformu (EKİP) Ham Verisi.
- 2) Sağlık Çalışanı Verileri: 2002, 2008, 2011, 2014, 2017 ve 2020 Yılı Verileri: T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllıkları. <https://www.saglik.gov.tr/TR,84930/saglik-istatistikleri-yilliklari.html> (Erişim Tarihi: 02.01.2024).
- 2023 Yılı Verisi: T.C. Sağlık Bakanlığı, 1 Aralık 2023 EKİP Ham Verisi.
- Nüfus Verileri: 2002 ve 2020 Yılları da Dahil Aradaki Yılların Nüfusları: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Nüfus Tahminleri, 2000-2006, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS), 2007-2020. <https://data.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 19.08.2021).
- 2022 Yılı Nüfusu: TÜİK ADNKS Sonuçları, 2022. <https://data.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 02.01.2024).
- 3) Sağlık Çalışanı Verileri: 1993, 1996 ve 1999 Yılı Verileri: T.C. Sağlık Bakanlığı, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı (APK) Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2000. <https://www.saglik.gov.tr/TR,84960/araştırma-planlama-ve-koordinasyon-kurulu-baskanligi-2000-yili-istatistik-yilligi.html> (Erişim Tarihi: 02.01.2024).
- 2002, 2008, 2011, 2014, 2017 ve 2020 Yılı Verileri: T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllıkları. <https://www.saglik.gov.tr/TR,84930/saglik-istatistikleri-yilliklari.html> (Erişim Tarihi: 02.01.2024).
- 2023 Yılı Verisi: T.C. Sağlık Bakanlığı, 1 Aralık 2023 EKİP Ham Verisi.
- Nüfus Verileri: 1993, 1996 ve 1999 Yılı Nüfusları: TÜİK, Yıl Ortası Nüfus Tahminleri ve Projeksiyonları, 1986-2025. <https://data.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 19.08.2021).
- 2002 ve 2020 Yılları da Dahil Aradaki Yılların Nüfusları: TÜİK Nüfus Tahminleri, 2000-2006,

ADNKS, 2007-2020. <https://data.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 19.08.2021).

2022 Yılı Nüfusu: TÜİK ADNKS Sonuçları, 2022. <https://data.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 02.01.2024).

4) Türkiye: T.C. Sağlık Bakanlığı, 1 Aralık 2023 EKİP Ham Verisi.

DST Bölgeleri: World health statistics 2023: monitoring health for the SDGs, Sustainable Development Goals. Geneva: World Health Organization; 2023. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. <https://www.who.int/> (Erişim Tarihi: 01.01.2024).

OECD: OECD.Stat. <https://stats.oecd.org/> (Erişim Tarihi: 26.09.2023).

AB: Eurostat. <https://ec.europa.eu/eurostat/> (Erişim Tarihi: 26.09.2023).

5) Türkiye: Sağlık Çalışanı Verileri: 2012 Yılı Verisi: T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2014. <https://www.saglik.gov.tr/TR,84930/saglik-istatistikleri-yilliklari.html> (Erişim Tarihi: 02.01.2024).
- 2023 Yılı Verisi: T.C. Sağlık Bakanlığı, 1 Aralık 2023 EKİP Ham Verisi.

Nüfus Verileri: 2012 Yılı Nüfusu: TÜİK Nüfus Tahminleri, 2000-2006, ADNKS, 2007-2020.

Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 19.08.2021).

2022 Yılı Nüfusu: TÜİK ADNKS Sonuçları, 2022. <https://data.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 02.01.2024).

OECD: OECD.Stat. <https://stats.oecd.org/> (Erişim Tarihi: 26.09.2023).

6) Sağlık Çalışanı Verileri: T.C. Sağlık Bakanlığı, 1 Aralık 2023 EKİP Ham Verisi.

7) Türkiye: T.C. Sağlık Bakanlığı, 1 Aralık 2023 EKİP Ham Verisi.

OECD: OECD.Stat. <https://stats.oecd.org/> (Erişim Tarihi: 27.12.2023).

8) Türkiye: T.C. Sağlık Bakanlığı, 1 Aralık 2023 EKİP Ham Verisi.

OECD: OECD.Stat. <https://stats.oecd.org/> (Erişim Tarihi: 26.09.2023).

9) 2002 Yılı Verisi: T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2011.

<https://www.saglik.gov.tr/TR,84930/saglik-istatistikleri-yilliklari.html> (Erişim Tarihi: 02.01.2024).

2023 Yılı Verisi: T.C. Sağlık Bakanlığı, 1 Aralık 2023 EKİP Ham Verisi.

10) Türkiye: Nüfus Verisi: TÜİK ADNKS Sonuçları, 2022. <https://data.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 02.01.2024).

Mezun Verisi: Yükseköğretim Kurulu (YÖK), Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi. <https://istatistik.yok.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.01.2024).

OECD: OECD.Stat. <https://stats.oecd.org/> (Erişim Tarihi: 26.12.2023).

11) Kişi Başına Hekime Müracaat Sayısı: Türkiye: 2022 Yılı Verisi: T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı. 2022 Haber Bülteni. <https://www.saglik.gov.tr/TR-99900/haber-bulteni-2022.html> (Erişim Tarihi: 10.01.2024).

OECD: OECD.Stat. <https://stats.oecd.org/> (Erişim Tarihi: 21.12.2023).

1.000 Kişiye Düşen Hekim Sayısı: Türkiye: 2022 Yılı Verisi: T.C. Sağlık Bakanlığı, 1 Ocak 2023 EKİP Ham Verisi.

OECD: OECD.Stat. <https://stats.oecd.org/> (Erişim Tarihi: 26.09.2023).